

SOCIOLOGIA ROMÂNESCĂ

A. MANOIL și ANTON GOLOPENȚIA

Extras din Anton Golopenția, *Opere complete, vol. I. Sociologie*.
București: Editura Enciclopedică, 2002

Vezi, la sfârșitul documentului, adnotarea din același volum,
semnată de Sanda Golopenția.

Note introductive. Dintre disciplinele științifice, sociologia este, în România, cea care a pătruns cel mai adânc în viața intelectuală a țării. Ea nu îi preocupă aci doar pe inițiatorii de idei, atitudini și acțiuni „occidentale“, atât de caracteristici popoarelor din sud-estul Europei la care „europenizarea“ începută odată cu secolul al XIX-lea nu s-a încheiat încă. Ea reprezintă mai mult decât o disciplină consacrată de autoritățile publice prin crearea de catedre universitare și prin includerea ei definitivă în programele de învățământ secundar. Sociologia a devenit, între cele două războaie, un factor important de orientare teoretică și practică a societății românești grație activității unui profesor de sociologie care a știut nu numai să se facă ascultat de publicul universitar, ci și să creeze instituții neoficiale de cercetare și aplicare, să grupeze un număr însemnat de oameni de știință de toate vârstele, să inițieze o serie de anchete colective precum și măsurile practice destinate să le fructifice rezultatele, să editeze, în sfârșit, numeroase publicații.

Sociologia a fost introdusă în România spre sfârșitul secolului trecut de către pozitiviști pasionați de Religia Umanității ca Doctorul Zorins, profesori de filozofie și istorici influențați de J. Stuart Mill ca Titu Maiorescu și A.D. Xenopol, membri ai Institutului internațional de sociologie al lui Worms, ca Scraba. Înainte de primul război mondial s-au creat catedre de sociologie în universitățile din Iași (profesorul Gusti) și din București (profesorul Pogoneanu); sociologia a fost, apoi, introdusă în programul liceelor. Grație activității profesorului Gusti, chemat în 1919 la Universitatea din București, grație Seminarului de sociologie, Institutului de Științe Sociale și Fundației Regale consacrate modernizării vieții rurale din România, sociologia a devenit un factor al vieții intelectuale românești contemporane. Numele ei evocă românului nespecialist cercetările monografice colective asupra stării actuale a satelor din diferite regiuni ale țării, menite să ducă la mai buna lor administrare și să trezească în cei tineri dragostea pentru această misiune. Astfel,

sociologia e acum perfect integrată în viața românească, iar istoricii ei, români și străini, o consideră, pe bună dreptate, nu numai drept lăstarul românesc al științei concepute de Comte și Spencer, ci și drept consecința încercărilor făcute în secolul al XIX-lea în România pentru a asigura modernizarea țării prin adaptarea metodelor administrative la realitățile descoperite de alte științe și activități sociale, de economia politică, critica literară¹.

Începuturile sociologiei în România. Începuturile sociologiei în România sunt strâns legate de concepțiile filozofice. Sociologia e considerată fie în lumina unui sistem filozofic particular, fie ca un aspect al filozofiei istoriei. Aparțin acestei etape de dezvoltare a sociologiei românești Vasile Conta și A.D. Xenopol².

În filozofia deterministă a lui Conta „fatalitatea domină fenomenele sociale“, dovada fiind furnizată de studiul statistic al faptelor sociale. „Statistica, scrie Conta, probează în modul cel mai convingător existența fatalității în domeniul faptelor sociale“³; fenomenele sociale sunt, în plus, perfect comparabile cu fenomenele biologice iar sociologia nu poate progresa ca știință fără ajutorul biologiei⁴.

Conta a lăsat, ca încercare de sistem de sociologie aplicată, o schiță sumară asupra *Artei de a se purta și de a cârmui în societate*⁵. Aceasta reprezintă primul germene al unui sistem românesc de sociologie.

Pentru Xenopol⁶, „sociologia este o știință întemeiată pe legi tot atât de stabile și de imuabile deși nu tot atât de precise ca cele care conduc mișcarea corpurilor cerești“⁷. Dar aceasta este valabil exclusiv pentru sociologia statică limitată la faptele sociale coexistente. Sociologia dinamică, având drept obiect

¹ G. Vlădescu-Răcoasa, *La Sociologie en Roumanie*, în „Revue Internationale de Sociologie“, 1929, 1–2; T. Herseni, *Sociologia românească. Încercare istorică*, București, 1940.

² Poate fi citat și Ion Eliade Rădulescu, *Echilibrul între antiteze*, 1859 (după G. Vlădescu-Răcoasa, cf. nota 1, p. 736).

³ V. Conta, *Théorie du Fatalisme*, Paris: Mayolez, Bruxelles: Germer-Baillière, 1877, p. 12.

⁴ Idem, *Teoria ondulațiunii universale*, Iași: Șaraga, 1876, p. 260.

⁵ *L'art de se conduire et de conduire dans la société* (datând, probabil, din 1880–1881), publicată și comentată de Gusti după un manuscris inedit; în D. Gusti, *Sociologia Militans*, București, 1935, p. 539–544 (prima publicare a manuscrisului o face D. Gusti în „Arhiva“ I, 1920, nr. 4).

⁶ A.D. Xenopol, autor binecunoscut al unei *Istории a românilor*, a scris: *Les principes fondamentaux de l'histoire*, Paris, Leroux, 1899, aducând astfel o contribuție remarcabilă la filozofia istoriei; el este, în același timp, unul dintre cei mai buni critici ai concepției sociologia-știință. Cartea lui a fost reeditată în 1908 sub titlul *La théorie de l'histoire*. Vezi recenzia critică pe care i-a făcut-o G.L. Duprat în „Revue Internationale de Sociologie“, XVI (1908), p. 384–390.

⁷ *Op. cit.*, p. 209.

studiul dezvoltării, deci fapte succesive⁸, nu poate produce concepții ideale decât într-un domeniu pur abstract situat în afara realității faptelor, astfel că „...istoria sau sociologia dinamică vor trebui să se mulțumească cu a întrevedea direcția pe care o vor lua faptele în viitor”⁹. Metoda aplicată nu poate fi deci nici inductivă, nici deductivă, ci metoda inferențelor, singura caracteristică pentru istoria științifică.

Un alt istoric care a contribuit la dezvoltarea sociologiei românești este N. Iorga. După el, istoria trebuie să abordeze faptele particulare iar sociologia aspectul lor general¹⁰.

Sociologia universitarilor. Un autor român care se situează pe același plan teoretic cu autorii citați mai sus, deși are mai multe preocupări sociologice, este G. Scraba¹¹. În ochii săi, sociologia are drept ideal armonia între societate și individ; sociologia trebuie considerată ca filozofie și știință deopotrivă iar obiectul ei este viitorul social¹².

Spiru C. Haret face parte dintr-o altă categorie de sociologi români¹³. Lui îi aparține prima încercare de a construi o sociologie științifică pe bază matematică. Activitatea lui Haret, deosebit de apreciată de Gaston Richard¹⁴, este un efort de a aplica mecanica rațională la studiul fenomenelor sociale¹⁵.

Activitatea lui Haret nu a fost continuată, dacă facem abstracție de Al. Alexandrescu¹⁶ care a căutat să dezvolte câteva dintre concepțiile lui, fără a folosi însă aparatul matematic al acestuia.

D. Drăghicescu este un sociolog român mai degrabă cunoscut ca filozof¹⁷. Pentru el „o sociologie obiectivă este logic de nesusținut”. Sociologia nu poate

⁸ Xenopol utilizează distincția între fapte coexistente și succesive pentru a propune o nouă clasificare a științelor: *științe teoretice* (fenomene coexistente) privitoare la: a) materie: fizică, chimie..., b) spirit: psihologie, logică... sociologie statică; *științe istorice* (fenomene succesive) privitoare la: a) materie: geologie, paleontologie..., b) spirit: istorie sau sociologie dinamică.

⁹ *Op. cit.*, p. 17.

¹⁰ Vezi N. Iorga, *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, Paris, 1926 și, direct legat de teoria istorică a lui Xenopol, *Două concepții istorice*, Academia Română, Discursuri de recepțiune, București, G. Goebel, 1911.

¹¹ *Dialectica istorică*, București, 1922 (după Gaston Richard, vezi mai jos).

¹² Vezi Gaston Richard, *La méthode sociologique en Roumanie: L'oeuvre du Prof. D. Gusti*, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, 1936, 13–14, p. 404.

¹³ *Mécanique sociale*, Paris, Gauthier-Villars, București, C. Goebel, 1910.

¹⁴ *Loc. cit.*, p. 402.

¹⁵ Vezi și G. Țițeica, *Din viața și activitatea lui Spiru Haret*, Academia Română, Discursuri de recepțiune, București, 1914.

¹⁶ *Originile Civilizației*, București, 1930.

¹⁷ Două dintre lucrările lui sociologice cele mai însemnate sunt: *Du rôle de l'individu dans le déterminisme social*, Paris, Alcan, 1904 și *La réalité de l'esprit: Essai de sociologie subjective*, Paris, Alcan, 1928; vezi și *Le problème du déterminisme social*, Paris, Alcan, 1903.

fi decât subiectivă, într-un fel — complement al psihologiei. „Sociologia, concepută ca sociologie subiectivă“, scrie Drăghicescu, „va fi un efort pentru completarea psihologiei introspective cu o explicație cu adevărat cauzală...“¹⁸.

Un alt sociolog care consideră sociologia ca pe o disciplină filozofică e N. Petrescu¹⁹. Sociologia este, după el, o știință a generalului. Ea abordează realitatea în întregimea ei, spre deosebire de celelalte științe, care consideră părți ale acesteia²⁰. Cât despre sociologia comparată, care este știința diferențierilor sociale, elementul ei fundamental trebuie să fie fondul identic al manifestărilor sociale ale omului. „Toate disciplinele așa-ziselor științe ale spiritului“, scrie Petrescu, „iau în considerare fondul identic al manifestărilor omului în societate. Dacă nu ar exista o asemenea identitate, ar fi imposibil de obținut unitatea în aceste științe...“²¹.

Traian Brăileanu este un alt sociolog român situat pe o poziție filozofică²². Pentru el, societatea este un sistem autonom iar fenomenele sociale sunt o negație pozitivă a individului. Sociologia trebuie să demonstreze „dispariția reală și completă a individului din momentul nașterii societății“²³.

P. Andrei este un sociolog român care susține un punct de vedere strict științific în sociologie²⁴. Orice efort pentru a transforma sociologia într-un instrument practic, scrie Andrei, echivalează cu a-i schimba natura. Nu poate fi confundată aplicarea rezultatelor cercetării sociologice cu sociologia propriu-zisă²⁵. Cât despre obiect și metodologie: „Orice fenomen cultural sau social este obiect de studiu pentru sociologie și orice știință particulară poate adopta un punct de vedere sociologic... dar sociologia propriu-zisă abordează fenomenul social în totalitate și utilizează cunoștințele speciale pe care i le oferă științele sociale“²⁶.

Profesor de psihologie la Universitatea din București, d-l M. Ralea, elevul lui Bouglé, este autorul unui interesant studiu asupra ideii de revoluție în doctrinele socialiste²⁷, al unei *Introduceri în sociologie* a cărei a doua ediție a apărut

¹⁸ *La réalité de l'esprit*, p. XIII.

¹⁹ Vezi *The Principles of Comparative Sociology*, London, Watts and Co., 1924; *The Interpretation of National Differentiations*, London, Watts and Co., 1929; *Sociologia ca disciplină filozofică*, „Revista de Filosofie“, 18 (3-4), 1933; *Fenomenele sociale în Statele Unite*, București, Cultura Națională, 1921.

²⁰ *Sociologia ca disciplină filozofică*, p. 12.

²¹ *The Principles of Comparative Sociology*, p. 10.

²² *Sociologia Generală*, Cernăuți, Tip. Mitropolitul Silvestru, 1926; *Introducere în sociologie*, Cernăuți, Ostașul Român, 1928.

²³ Vezi Vlădescu-Răcoasa, *loc. cit.*, p. 15.

²⁴ P. Andrei, *Sociologie Generală*, Craiova, Scrisul Românesc, 1936; Idem, *Das Problem der Methode in der Soziologie*, Leipzig, O. Harrassowitz, 1927.

²⁵ *Op. cit.*, p. 69.

²⁶ *Ibid.*, p. 82.

în timpul războiului și al unui mare număr de eseuri referitoare la problemele sociologiei. Dl. E. Speranția, profesor la Facultatea de drept din Cluj, a publicat mai multe lucrări de sociologie, între care un tratat de sociologie în două volume a cărui a doua ediție a apărut în timpul războiului²⁸. Profesorul Sudețeanu de la Facultatea de litere a Universității din Cluj este un bun cunoscător și popularizator al operei lui Durkheim. Printre cei mai tineri pot fi citați d-l E. Marica, elev al lui von Wiese și d-l L. Țopa care și-a făcut studiile în Italia și pregătește un volum de sociologie urbană.

Analiza socială. Simultan cu sociologia abstractă și teoretică a universitarilor, și-a făcut apariția o sociologie concretă a evoluției și a structurii sociale a României moderne. Ea a fost și rămâne cultivată de criticii literari, istorici și doctrinarii socialiști. Luând poziție pentru sau contra europenizării, pentru țărănimea tradițională sau pentru clasele sociale urbane, ei au făcut analiză sociologică, și au corespondent în toate celelalte țări ale Europei răsăritene, mai ales în Rusia. Este cazul lui Bălcescu, Kogălniceanu, Russo, Eminescu, Maiorescu, A.D. Xenopol, Iorga, Ibrăileanu, Stere, Lovinescu pentru a nu menționa decât criticii și istoricii cei mai însemnați și cel al unor economiști ca Ion Ionescu de la Brad, D. Marțian, Gh. Maior, Madgearu.

Dintre operele care analizează concret societatea românească sunt de o importanță cu totul excepțională *Neoiobăgia* lui Dobrogeanu-Gherea și *Burghezia română* și *Neoliberalismul* de Șt. Zeletin. În prima, datând din 1910, principalul teoretician al socialismului românesc analizează situația țărănimii române între reformele agrare din 1864 și 1919 formulând pe această bază teoria stadiilor de evoluție a clasei țărănești. În cea de-a doua, găsim un tablou — realizat după al doilea război mondial — al evoluției și misiunii burgheziei românești în istoria modernă a țării. Cartea a provocat luări de poziție din partea teoreticienilor socialismului român (L. Rădăceanu, Șerban Voinea) și ai partidului național țărănesc (Madgearu). În timpul celui de-al doilea război mondial, d-l M. Manoilescu a publicat o carte voluminoasă, de asemenea consacrată burgheziei. După război, d-l Pătrășcanu a prezentat în perspectivă comunistă o analiză a structurii sociale a populației românești și a problemelor ei în trei volume publicate în 1945 (*Problemele de bază ale României*, 1944; *Sub trei dictaturi*, 1938–1944, București, 1945, care a apărut și în traducere franceză sub titlul *Sous trois dictatures*; și *Un veac de frământări sociale, 1821–1907*, București, 1945).

²⁷ *L'Idée de révolution dans les doctrines socialistes*, Paris, Rivière, 1923. Pentru alte contribuții ale sociologilor români, vezi G. Vlădescu-Răcoasa, *loc. cit.*, p. 1–21.

²⁸ *Problemele sociologiei contemporane*, București, Societatea Română de Filozofie, 1933.

II

Școala Gusti. Autorii citați mai sus au contribuit la dezvoltarea sociologiei în România și unele dintre operele lor vor avea desigur influență asupra dezvoltării ulterioare a acesteia. Contribuția lor rămâne, totuși, pentru moment, pe planul teoretic.

Primul sociolog român care a reușit să creeze o școală de gândire sociologică și care a introdus sociologia ca știință în cultura românească este Dimitrie Gusti. El și școala sa²⁹ reprezintă faza cea mai recentă și cea mai cuprinzătoare a sociologiei din România.

Profesorul Gusti. Născut în 1880 în Moldova într-o familie de proprietari de pământ, D. Gusti a fost primul în România care s-a consacrat exclusiv, din tinerețe, sociologiei³⁰. După ce și-a trecut doctoratul la Leipzig cu Wundt cu o teză de psihologie morală (*Egoismus und Altruismus*, 1903) el și-a continuat studiile la Leipzig și ulterior la Berlin și Kiel în seminariile și institutele sociologilor P. Barth, Simmel și Toennies, ale economiștilor Bücher, Schmoller, Eulenburg și Plenge, al istoricului Lamprecht și al criminalistului von Liszt. În timpul anilor

²⁹ Pentru această școală și contribuțiile ei, vezi: Vlădescu-Răcoasa, *La sociologie en Roumanie*, „Revue Internationale de Sociologie“, 37, 1–22, 1929; *Id.*, *L'Institut Social Roumain, 15 ans d'activité*, București, 1933; *Id.*, *Profesorul D. Gusti (viața, opera și personalitatea lui)*, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, XIV, 1070–1092, 1936; Mircea M. Vulcănescu, *Note sur les publications de l'école roumaine de sociologie*, „Année sociologique“ (Série A, Sociologie générale, fasc. 3, 1938); *Id.*, *Dimitrie Gusti, Profesorul*, „Arhiva“, XIV, 1198–1287; *Id.*, *Teoria și sociologia vieții economice. Prolegomene la studiul morfologiei economice a unui sat*; *Ibid.*, 206–222, 1932; Traian Herseni, *Teoria monografiei sociologice* (cu un studiu introductiv: *Sociologia monografică—știință a realității sociale* de D. Gusti), Institutul Social român, Biblioteca de sociologie, etică și politică, Seria A, nr. 1, București, 1934; *Id.*, *Realitatea socială. Încercare de ontologie regională*, *ibid.*, Seria A, nr. 4, București, 1935; H.H. Stahl, *Tehnica monografiei sociologice*, *ibid.*, Seria A, nr. 2, București, 1934; *Id.*, *Monografia unui sat*, București, Fundația Culturală Regală „Principele Carol“, 1937; *Îndrumări pentru monografiile sociologice* redactate sub direcția prof. Gusti și conducerea tehnică a lui Tr. Herseni, București, 1910; A. Golopenția, *Die Information der Staatsführung und die überlieferte Soziologie*, Teză de doctorat, Leipzig, 1936. Pentru detalii asupra cercetărilor consacrate sociologiei românești vezi „Arhiva pentru știința și reforma socială“ a cărei publicare începe, sub direcția lui Gusti, în 1919 — mai ales cele două volume publicate în 1936: I. *Mélanges, D. Gusti, 25 ans d'enseignement universitaire*; II. *Omagiul profesorului Gusti*; vezi și „Sociologie românească“ — în esență consacrată cercetării monografice; publicarea ei a început la București în 1936 și este dirijată de D. Gusti. Ultimele numere ale acestor periodice au apărut în 1943. Reluarea publicării „Sociologiei românești“ este prevăzută pentru începutul anului 1947.

³⁰ Tr. Herseni, *D. Gusti. Notice bio-bibliographique*, „Archives pour la science et la réforme sociales“, XIII (1936), 501–509. Vezi și anii XIII și XIV ai acestei reviste, consacrați aniversării a 25 de ani de învățământ universitar ai prof. Gusti.

de studii, a integrat diferite concepții care i-au permis să-și formeze idei precise despre funcția sociologiei, relațiile ei cu politica și cu morala, și să întrevadă importanța cercetărilor sociologice concrete. Când, în 1910, a fost chemat la o catedră de sociologie nou creată, el trasese deja, în câteva studii publicate în limba germană (mai cu seamă în cel intitulat *Soziologie, Ethik und Politik in ihrem gegenseitigen Zusammenhang* din revista profesorului P. Barth, „Sozialwissenschaften“, 1909) programul întregii sale activități viitoare. Grație unei teorii a realității sociale care reprezenta achiziția esențială a anilor săi de studiu, D. Gusti voia să obțină o imagine mai clară a problemelor sociale ale țării și să perfecționeze apoi teoria degajând concluzii abstracte din cercetările făcute pe teren. Dar debuturile sale la Iași, consemnate în *Anuarul* din 1915 (*Studii sociologice și etice. Din lucrările seminarului de sociologie și etică al Facultății de litere și filozofie din Iași*, 1915) reprezintă numai preludivul a ceea ce profesorul Gusti a reușit să realizeze la București după primul război mondial. Prin Seminarul de sociologie, prin Institutul Social Român (devenit Institutul de Științe Sociale din România începând din 1939) unde a organizat serii anuale de conferințe și a editat periodice („Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, începând din 1919, și „Sociologie românească“, începând din 1936, prin cercetările colective începând din 1925, prin acțiunea consacrată îmbunătățirii vieții rurale pe care a desfășurat-o la Fundația Regală pentru progresul rural și, în 1939, la Serviciul Social român (a cărui activitate se suspendă în septembrie 1939, la începutul războiului), profesorul Gusti a declanșat o mișcare sociologică ce se numără printre faptele cele mai interesante ale României contemporane și chiar ale Europei răsăritene, în care a exercitat o influență considerabilă. E suficient să spunem că cei care au condus România de după 1919 erau aproape toți membri ai Institutului și utilizau conferințele publice și coloanele periodicelor acestuia pentru a-și expune ideile; că dintre cei mai tineri, 2 000 au participat la cercetările colective asupra satelor și peste 10 000 la lucrările practice de îmbunătățire a vieții rurale. Până în prezent profesorul Gusti nu și-a putut prezenta ideile în detaliu din cauza numeroaselor funcții importante cu care a fost însărcinat tocmai datorită calităților sale de animator și organizator; a ocupat posturile de Președinte al consiliului de administrație la mai multe mari așezăminte controlate de stat, respectiv la Radiodifuziunea română, la Cooperație, la Monopoluri, posturile de Președinte al Comitetelor Recensământului general din 1930 și al Enciclopediei României, de Comisar general al Pavilionului românesc la Expozițiile internaționale de la Paris și New York, de ministru al Instrucțiunii și Cultelor și de Președinte al Academiei Române³¹.

³¹ Iată titlurile principalelor lucrări ale prof. Gusti pentru care indicațiile bibliografice erau accesibile la Paris: *Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des*

Concepția Gusti-ană despre sociologie. Gusti și școala sa au dat o nouă orientare sociologiei românești prin valoarea pe care au atribuit-o monografiei sociologice. După Gusti, sociologia este știința realității sociale. Civilizația obiectivă și instituțiile sociale ale unei epoci se construiesc pe această realitate socială, a cărei cunoaștere științifică reprezintă substanța însăși a sociologiei. Sociologia ar fi deci un sistem de cunoaștere a realității sociale actuale. „Această realitate socială (realitate umană)“, scrie Gusti, „nu este suspendată în aer“, ci formează un sistem complex de manifestări paralele ale diferitelor unități sociale pe care le influențează voința socială. Voința socială și motivele activității sociale creatoare definesc domeniul sociologiei. Rezultatul este ceea ce Gusti numește existența fenomenologică: unități, relații și procese sociale.

Realitatea socială își are originea în condiții și virtualități (geneza) și se îndreaptă spre actualitate (valori obiective); activitatea socială, procesele sociale se desfășoară într-un mediu care poate fi analizat în funcție de două categorii de referințe sau cadre de existență fenomenologică. Acestea sunt categoria *naturalului* (subdivizată în *cosmologic* și *biologic*) și categoria *societalului* (subdivizată în *psihic* și *istoric*). Orice fapt social poate fi studiat prin intermediul acestei scheme³². Cât despre manifestările sociale, și acestea pot fi analizate în funcție de două categorii: categoria celor *reglementative* (subdivizată în *politic* și *juridic*) și categoria celor *constitutive* (subdivizată în *economic* și *spiritual*). Cadrele și manifestările vieții sociale se rezolvă în legea paralelismului sociologic. Această lege privește

praktischen Wollens, Teză, Leipzig, „Vjschrft f. Wiss. Phil. und Soziologie“, Jg. 1904; *Die soziologischen Bestrebungen in der neueren Ethik*, „Vjschrft f. wiss. Phil. und Soziologie“, 1908, p. 134 și următoarele: *Die Grundbegriffe des Pressrechts. Eine Studie zur Einführung in die pressrechtlichen Probleme*, „Abh. des Krimin. Seminars der Univ. Berlin“, N.F., 5 Bd IV Heft; *Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik in ihrem einheitlichen Zusammenhang. Prolegomena zu einem System*, 1909; *Sociologia războiului*, București, 1915; *Realitate, știință și reformă socială*, București, 1919; *Problema națiunii*, București, 1919; *Ființa și menirea Academiiilor*, Discurs de recepție la Academia română, București, 1923; *Sociologia monografică, știință a realității sociale*, București, 1934; *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor. 1932–1933*, București, 1934; *Sociologia militans. Introducere în sociologia politică*, București, 1935; *La monographie et l'activité monographique en Roumanie*, Conférences faites à l'Université de Paris, Domat-Montchrestien, 1935; *Considerations on the Social Service Law in Romania*, Columbia University Press, 1939; *La Science de la Réalité sociale*, Alcan, 1941. În timpul războiului, profesorul Gusti a prezentat la Academia română o serie de comunicări consacrate unor probleme de sociologie.

³² Ca exemplu pentru modul în care funcționează această schemă, vezi H.H. Stahl, *Monografia unui sat*; Roman Cressin, *Monografia comunei Șanț*, „Sociologie românească“, I (1936), nr. 6, 7, 9; vezi și diferite articole conținând prezentări referitoare la satele reprezentative studiate între 1925 și 1932 în „Sociologie românească“ și în „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, X (1932).

interrelațiile paralele dintre voința socială și manifestări, dintre cadre și manifestări și dintre manifestările sociale ele însele. Rezultatul acestui proces se rezolvă în tendințe și evoluție socială. Pe de o parte, politica este privită ca un sistem de mijloace pentru realizarea valorilor și normelor sociale și etice; pe de altă parte, etica este concepută ca un sistem de scopuri sau de idei morale. Pornind de la acest sistem global de sociologie, politică și morală, putem întâmpina realitatea socială viitoare.

Cercetările școlii Gusti. În România, ca în toate celelalte țări din Europa răsăriteană, decalajul dintre orașe, „europenizate“ în largă măsură, și satele înapoiate constituie problema primordială a evoluției moderne. Până în 1938, atenția profesorului Gusti și a școlii sale a fost absorbită în întregime de studierea satelor observate separat³³; după 1938 s-a încercat și studierea în mod concomitent a mai multor sate situate în regiuni diferite ale țării³⁴ sau a tuturor satelor unei regiuni³⁵. Constatându-se că problemele vieții rurale (suprapopulare agricolă, descumpănire morală etc.) nu pot fi soluționate decât printr-o mai bună coordonare între orașe

³³ Iată titlurile monografiilor de sate publicate de Institutul de științe sociale al României, Institutele lui regionale și colaboratorii lui de până în 1946, H.H. Stahl, *Nérej, un village d'une région archaïque* (vol. I: Cadrele cosmologic, biologic, istoric și psihic; vol. II: Manifestările spirituale; vol. III: Manifestările economice, juridice și administrative. Unități, procese și tendințe sociale), București, 1939; I. Conea, *Clopotiva, un sat din Hațeg*, 2 vol., București, 1940; Institutul Social Banat-Crișana, *Anchetă monografică în comuna Belinț, jud. Timiș-Torontal*, Timișoara, 1938; Institutul Social Banat-Crișana, *Monografia comunei Gârbova, jud. Timiș-Torontal*, Timișoara, 1939; C.D. Constantinescu-Mircești, *Un sat dobrogean: Ezibei*, București, 1939. Din monografia satului Drăguș (jud. Făgăraș) nu s-au publicat până acum decât capitole, sub formă de broșuri separate (tipărite în 1944–1945): *Antropologie* (Prof. Dr. F. Rainer), *Demografie și igienă* (Dr. D.C. Georgescu), *Astronomie populară* (I. Ionică), *Rituri domestice* (Ștefania Cristescu-Golopenția), *Arte populare* (Al. Dima), *Viața economică* (Al. Bărbat) și *Unități Sociale* (Tr. Herseni). Institutul regional de științe sociale al Basarabiei a publicat, în 1939 și 1940, monografiile satelor Nișcani și Iurceni, ale județelor Lăpușna și Copanca, a județului Tighina, în volumele I și II ale „Buletinului“ său.

³⁴ A. Golopenția și Dr. D.C. Georgescu, *60 sate românești cercetate de echipele studentești în vara 1938*, 5 vol. (vol. I: *Populația*; vol. II: *Evoluția de după război a proprietății agricole și situația economică prezentă*; vol. III: *Starea sanitară și situația culturală*; vol. IV–V: *Contribuții la tipologia satelor românești: sate agricole și de crescători — sate cu ocupații anexe*), București, 1941–1943 (vol. III sub tipar).

³⁵ M. Pop–A. Golopenția, *Dâmbovicul, o plasă din sudul județului Argeș*, București, 1941. Trei alte monografii regionale: cea a Țării Oltului (județul Făgăraș), cea a Văii Almăjului (județul Caraș) și cea a versantului de nord-est al Munților Apuseni, efectuate în 1939, nu au fost tipărite. În 1944, Institutul a început studierea a două văi vecine, situate în nordul Transilvaniei, ocupat între 1940 și 1944 de unguri: cea a Gurghiului și cea a Beicăi, una prosperă, alta supusă emigrării. În 1946 a fost studiată regiunea Runcu din județul Gorj.

și sate, se iau acum în considerare simultan, în cercetările regionale, orașele și satele care gravitează în jurul lor³⁶. În 1945 s-a întreprins studierea cartierelor mărginașe ale Bucureștilor pentru a se putea culege material de lucru evitându-se inconvenientele pe care le prezintă evoluția orașelor cu dezvoltare rapidă ca București, Ploiești sau Brașov.

Cercetările efectuate până în prezent de Școala Gusti au contribuit pe de o parte la perfecționarea unor științe sociale iar pe de altă parte la o mai bună cunoaștere a structurii sociale reale a țării. Folcloriștii și istoricii vechilor instituții juridice și politice au fost primii care au dat un nou impuls acestor discipline; în urma cercetărilor micrografice de mare precizie efectuate în cursul cercetărilor monografice gustiene, ei au depășit etapa care constă în adunarea câtorva indicații fără a ține seama de funcția actuală a faptelor culese și de relațiile lor cu diferitele aspecte ale vieții sociale. Trebuie citat cu acest prilej d-l C. Brăiloiu care a creat discoteca de muzică populară a Societății compozitorilor români³⁷ precum și d-na Ștefania Cristescu-Golopenția³⁸ și d-l Ion Ionică³⁹, autori ai câtorva studii foarte înaintate asupra elementelor magice, a ceremoniilor agrare și a reprezentărilor colective. Studiile consacrate vechilor forme de proprietate și organizare locală ale d-lui H.H. Stahl, unul dintre colaboratorii cei mai fideli ai profesorului Gusti, oferă punctul de plecare al unei înnoiri a istoriei sociale românești⁴⁰.

Grație cercetărilor monografice, se cunosc acum infinit mai bine în România diferențele regionale de structură și tendințele evoluției sociale a țărănimii românești. Monografiile amănunțite ale satelor, deja publicate sau în curs de redactare, ancheta din 1938 condusă simultan în 60 de sate din diferite regiuni ale țării și diferite cercetări regionale au permis analizarea în detaliu, în cazul unor sate tipice, a problemelor actuale ale României: suprapopulare agricolă, condiții de viață nesatisfăcătoare ale țăranilor cu puțin pământ, risipă de vieți umane

³⁶ Cu prilejul anchetei din 1945, s-au studiat și capitala de plasă Gurghiu și orașul Reghin.

³⁷ C. Brăiloiu, *Esquisse d'une méthode de Folklore musical* (Les Archives de la Société des Compositeurs roumains), „Revue de musicologie“, nr. 40; Id., *Despre bocetele de la Drăguș*, „Arhiva“ X (1932), 1–4, 280–359; Id., *Poeziile lui Vasile Tomuț din războiul 1914–1918*, „Sociologie românească“, IV, 7–12, 526–550 și un studiu asupra bocetului din Oaș publicat în „Grai și suflet“.

³⁸ Ștefania Cristescu-Golopenția, *L'agent magique dans le village de Cornova*, „Arhiva“, XIII (1936), 119–137; Id., *Drăguș, un sat din Țara Oltului. Credințe și rituri magice*, București, 1944.

³⁹ I. Ionică, *Dealul Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, București, 1943; Id., *Cadres de vie régionale*, „Arhiva“, XVI (1943), 1–4, 13–23; Id., *Drăguș, un sat din Țara Oltului. Reprezentarea cerului*, București, 1944.

⁴⁰ H.H. Stahl, *Sociologia satului devălmaș*, vol. I, 1946, București, 1946 și volumele I și III din monografia Nerej citată mai sus.

datorată mortalității infantile ridicate din anume regiuni, limitare excesivă a nașterilor în altele, trecere bruscă și fără tranziție de la civilizația tradițională la împrumutări din civilizația urbană realizate în condiții economice mizere⁴¹. S-a stabilit lista localităților, situate pe teritoriul actual al României, în care Școala Gusti a desfășurat cercetări organizate fie de Institutul din București, fie de Institutele regionale din Timișoara (creat în 1933), Cluj și Craiova (create în 1939), fie întreprinse la inițiativa membrilor sau a aderenților dintre 1925 și 1935⁴². Numărul acestor localități se ridică la 628 dintr-un total de [12 000] pentru România actuală. Lărgirea cunoștințelor referitoare la starea prezentă a României și la tendințele evoluției ei constituie preocuparea de căpetenie a unui mare număr de colaboratori ai profesorului Gusti, în special a dr. Grofșoreanu, Președinte al Institutului regional de științe sociale din Timișoara și a celor doi organizatori ai anchetei *60 de sate românești*.

Activitatea practică a Școlii Gusti. Chemat în 1934 la direcția Fundației Regale pentru progresul vieții rurale, la crearea căreia cooperase după primul război mondial, profesorul Gusti a încercat să aplice constatările făcute cu prilejul cercetărilor monografice. Planul de lucru pe care l-a elaborat și pus în aplicare ținea să stimuleze inițiativa locală prin „cămine culturale“. Consiliul acestora era îndemnat să se ocupe nu numai de problemele învățământului și ale folosirii timpului liber, ci și de organizarea economică (cooperative, asigurări, mutualități) și municipală (lucrări executate de săteni prin mijloace proprii, fără a aștepta intervenția birocrăției); li se cerea, de asemenea, să trezească în tânăra generație, în viitorii medici veterinari, agronomi și, în general, în toți viitorii intelectuali sau funcționari, sentimentul unei misiuni de împlinit: modernizarea României rurale prin stagii de muncă de organizare în sate și chiar, până în 1939, printr-un Serviciu Social obligatoriu pentru toți elevii și studenții la încheierea studiilor⁴³.

Fundația dispune acum de peste 2 000 de cămine, peste 400 sunt conduse de țărani, celelalte de învățători, preoți sau funcționari rurali. Activitatea ei reprezintă, în România, efortul cel mai susținut și cel mai amplu pentru accelerarea modernizării vieții rurale prin sprijinul acordat țăranilor în a se instrui, în a folosi

⁴¹ O sinteză a constatărilor asupra stării economice și culturale prezente a populației rurale românești a fost încercată de A. Golopenția în studiul *Starea culturală și economică a populației rurale din România*, „Revista de igienă socială“, X (1940), nr. 1–6 (număr consacrat problemei stării sanitare a populației rurale din România).

⁴² Lucia Apolzan, *Sate, orașe și regiuni cercetate de Institutul social român 1925–1945*.

⁴³ Vezi capitolele *La Mission sociale de la monographie sociologique* și *La Loi du Service social en Roumanie*, în D. Gusti, *La Science de la Réalité sociale*, Alcan, 1941 și D. Gusti, *Considerations on the Social Service Law in Romania*, Columbia University Press, 1939 precum și scrierile d-lui Octavian Neamțu, elev și continuator al d-lui Gusti la direcția Fundațiilor.

cuceririle agriculturii moderne și prin incitarea lor la inițiative locale. Ea a exercitat o influență considerabilă asupra minorității ungurești din Transilvania ale cărei organizații de tineret i-au urmat modelul⁴⁴.

Importanța lucrărilor Școlii Gusti. Toate cercetările monografice din România au fost făcute până în prezent conform cu schemele și principiile stabilite de Gusti în seminarul său sociologic la Universitatea din București. Rezultatele obținute au permis o cunoaștere mai exactă a realității sociale românești și o definire a satului românesc ca bază a sociologiei naționale românești⁴⁵. Prin aceasta, Gusti tinde, într-o anumită măsură, spre transformarea sociologiei în știință a Statului, în știință a națiunii⁴⁶. Dar și fără acest aspect, care este dincolo de granițele sociologiei ca știință, rezultatele cercetării monografice în România sunt considerabile. Grație lucrărilor lui Gusti și ale școlii sale, unele dintre caracteristicile satului românesc sunt cunoscute în mod științific.

Locul Școlii Gusti în istoria modernă a României și în istoria internațională a sociologiei. Prin studiile asupra situației actuale și asupra tendințelor României și prin contribuția ei la modernizarea vieții rurale, Școala Gusti se situează în seria promotorilor „europenizării” care se continuă începând din 1830 în principatele românești⁴⁷. Cercetările ei monografice continuă lucrările statisticienilor N. Șuțu și D.P. Marțian, care au schițat, către mijlocul secolului trecut, tabloul stării Moldovei și a Valahiei cu ajutorul materialelor culese prin recensămintele dinainte și de după 1848; ele continuă de asemenea lucrările inginerilor agronomi Ion Ionescu de la Brad, Radian, P.S. Aurelian și G. Maior, care au dat, după prima reformă agrară (din a doua jumătate a secolului trecut), tabloul agricol al unor județe tipice sau chiar al țării întregi. Această modernizare a vieții rurale românești realizează dorințele exprimate de Dinicu Golescu „cel dintâi european”, în jurnalul său de călătorie prin țările Europei centrale la începutul secolului trecut; ea încununează eforturile lui Ion Ionescu de la Brad, instigator al învățământului agricol și al fermelor model, ale lui Vasile Lascăr, care a reformat, înainte de răz-

⁴⁴ Fogarasi Géza, *A román ifjuság falumunkájarol*, Cluj, 1932; Jancso, Dr. Béla, *Gusti professor és tanítványainak falumunkája*, Cluj, 1933; Venczel I., *A falumunka és az erdélyi falumunka mozgalom*, Cluj, 1935; Lükö Gábor, *A román falumunka*, Budapest, 1935.

⁴⁵ Vezi H.H. Stahl, *Piedici mai vechi în alcătuirea unei sociologii românești*, „Sociologie românească”, II (1937), 5–11.

⁴⁶ Vezi D. Gusti, *Știința Națiunii*, „Sociologie românească”, II (1937), 49–59; A. Golopenția, *Rostul actual al sociologiei*, *ibid.*, II (1937), 12–19; vezi și critica făcută de P. Andrei în *Sociologie generală*, p. 69, 70.

⁴⁷ Cartea profesorului B. Munteano, *Littérature roumaine*, apărută în 1935 în colecția „Panoramas des Littératures contemporaines” a editurii Sagittaire, prezintă nu numai un tablou al evoluției literare românești în secolul trecut, ci și indicații interesante asupra evoluției generale a Țărilor românești în această perioadă.

boiul din 1914, administrația locală și ale lui Spiru Haret care, în aceeași perioadă, a organizat învățământul public rural și a introdus cooperativele și casele de economii și de credit în sate. Activitatea Școlii Gusti a contribuit la cristalizarea unei noi orientări în mișcarea ideilor din România, orientare care, apreciind conservarea tradițiilor tinde spre europeanizare prin depășirea disputei sterile între modernizatorii excesivi și tradiționaliștii îndârjiți. Lucrările Școlii Gusti au trezit interesul sociologilor dintr-un mare număr de țări⁴⁸. Al XIV-lea Congres internațional de sociologie urma să aibă loc la București. Convocat pentru 1 septembrie 1939, el a trebuit să fie amânat din cauza celui de-al doilea război mondial⁴⁹.

Concluzie. După cum reiese din această sumară expunere, sociologia românească pare a fi urmat direcții divergente. Există în ea diferite curente de gândire care, până la un punct, sunt independente unul față de altul. Întâlnim pentru prima dată un grup de savanți urmând un sistem și având o unitate de țeluri, atunci când luăm în considerare școala creată și condusă de D. Gusti. Cum acesta este, până în prezent, singurul grup sociologic român, sociologia românească trebuie privită îndeosebi prin prisma principiilor acestei școli. Pe plan teoretic, ea se caracterizează printr-un punct de vedere sociologic global în sensul că toate aspectele realității sociale sunt abordate cvasisimultan; la nivelul practic, acest sistem impune colaborarea diverselor științe, sub îndrumarea directă și imediată a sociologului. La nivel teoretic și practic totodată, această sociologie este în mod esențial mono-

⁴⁸ Printre comentatorii străini ai sociologiei gustiene, îi cităm pe Lükö Gabor, *A román monografisták falukutató munkája*, Budapesta, 1935 (apărut în *Honismeret Könyve*); Bánay Imre, *A Gustiféle román Szociologiai iskola*, Cluj, „Korunk“, XI (1936), 6, p. 484–491; Ph. E. Mosely, *The Sociological School of Dimitrie Gusti*, „The Sociological Review“, vol. XXVIII, 2, aprilie 1936, p. 149–165 și *A New Romanian Journal of Rural Sociology*, „Rural Sociology“, II, 1936, p. 457–465; Gaston Richard, *La méthode sociologique en Roumanie. L'Oeuvre du Prof. Gusti*, „Archives pour la Science et la Réforme Sociales“, XIII (1936), p. 399–407 și „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, 1933–1936, „Revue Internationale de Sociologie“, anul 44 (1936), 7–8, p. 379–404; Roucek, Joseph S., *Sociology in Rumania*, „American Sociological Review“, III, 1 (februarie 1938), p. 54–62; Helmut Haufe, *Methode und Einsatz der Dorfforschung in Rumänien*, „Zeitschrift für Volkskunde“, XLVII (1938), 4, p. 300–309; G. Jacquemyns, *La méthode monographique à l'Institut Social Roumain*, „Revue de l'Institut de sociologie Solvay“, XVII (1937), p. 43–46.

⁴⁹ Comunicările trimise de sociologii străini care urmau să vină la București au fost tipărite în 1941 sub titlul *Travaux du XIV-e Congrès international de Sociologie*, București (5 volume, Seria A: Unități sociale, vol. I; Seria B: Satul, vol. I și II; Seria C: Orașul, vol. I; Seria D: Orașul și satul, vol. I). Volumul BI se deschide cu comunicarea intitulată *Tipuri de structură socială în viața rurală* a regretatului profesor Marc Bloch, iar volumul CI cuprinde comunicarea *La structure morphologique des grandes villes* a regretatului profesor Maurice Halbwachs.

grafică. Cum cercetările monografice nu reprezintă decât un prim pas către o culegere sistematică a datelor sociologice românești, putem nădăjdui într-o perfecționare a sistemului sociologic propus de Gusti. Datele astfel adunate și perspectivele de concluzii teoretice pe care le deschid vor îmbogăți desigur cunoașterea sociologică și constituie o contribuție de valoare la sociologie ca știință⁵⁰.

Traducere de SANDA GOLOPENȚIA

⁵⁰ D-l. A. Manoil, fost profesor la Universitatea din București, a scris textul englez al acestui capitol. Dl. A. Golopenția, membru în Oficiul de Studii al Institutului de științe sociale din București, a completat, în timpul șederii sale la Paris, în calitate de consilier al delegației române la Conferința păcii, textul redactat în Statele Unite de dl. Manoil.

Adnotare Sanda
Golopenția

SOCIOLOGIA ROMÂNEASCĂ

Traducere efectuată de Sanda Golopenția a studiului *La Sociologie roumaine* publicat în volumul Georges Gurvitch et Wilbert E. Moore, *La Sociologie au XXe siècle* (Paris: Presses Universitaires de France, 1948, p. 735–751; în partea a II-a, capitolul XXV. *La Sociologie d'Europe Orientale*, subcapitolul C). Semnat A. Manoil și A. Golopenția. În cadrul aceluiași capitol XXV, Eileen Markley Znaniecki semnează subcapitolul A, dedicat sociologiei poloneze; iar Joseph S. Roucek scrie despre sociologia cehoslovacă (subcapitolul B) și sociologia din Iugoslavia (subcapitolul D).

Volumul *Sociologie au XXe siècle* reprezintă traducerea în franceză a volumului *Twentieth Century Sociology*. Edited by Georges Gurvitch, Professor of the University of Strasbourg, France; Director of the French Sociological Institute, École Libre, New York and Wilbert E. Moore, Office of Population Research, School of Public and International Affairs, Princeton University, New York: The Philosophical Library, 1945. În cuprinsul volumului englez, subcapitolul *Sociologia românească*, semnat de A. Manoil, are 8 pagini (p. 732–740). Aflat la Paris, în vederea Conferinței de Pace, și întâlnindu-l pe Gurvitch, A.G. i-a propus acestuia aducerea la zi a subcapitolului românesc al lui A. Manoil (care va totaliza, în traducerea franceză suplimentată de A.G. un număr dublu de pagini).

Compararea textelor englez și francez ne permite să departajăm contribuțiile lui A. Manoil și A.G. Astfel, în partea I, secțiunea *Les débuts de la sociologie en Roumanie/ Începuturile sociologiei în România* i se datorește lui A.M., la fel cu secțiunea *Some Data on Romanian Theoretical Sociology* (al cărui titlu a fost transformat însă de A.G. în *La Sociologie des Universitaires/ Sociologia Universitarilor* și al cărui ultim paragraf a fost rescris și îmbogățit de A.G.); iar secțiunea *Analyse sociale/ Analiza socială*, care nu figura în versiunea engleză, a fost scrisă de A.G. În partea a II-a, lui A.M. îi revin secțiunile *Present Status of Rumanian Sociology* (cu titlul schimbat de A.G. în *L'École Gusti/ Școala Gusti*), *D. Gusti and Present Trends of Rumanian Sociology* (cu titlul schimbat de A.G. în *La conception gustienne de la sociologie/ Concepția gustiană despre Sociologie*, penultimul paragraf abandonat și ultimul paragraf adus de A.G. în poziție finală,

sub titlul *Conclusion/ Concluzie*). A.G. a adăugat secțiunile *Le Professeur Gusti/ Profesorul Gusti; Les recherches de l'École Gusti/ Cercetările Școlii Gusti; L'activité pratique de l'École Gusti/ Activitatea practică a Școlii Gusti; și Sa place dans l'histoire moderne de la Roumanie et dans l'histoire internationale de la sociologie/ Locul Școlii Gusti în istoria modernă a României și în istoria internațională a Sociologiei*. În sfârșit, notele 1–32 sunt scrise de A.M. (cu adăugiri datorate lui A.G. în cadrul notelor 5, 29 și 31), iar notele 33–50 sunt scrise de A.G. (care reia, îmbogățindu-l, sfârșitul notei 30 a lui A.M. în nota 48).

La sfârșitul versiunii engleze, o notă biografică pe care o reproducem în traducere proprie ne îngăduie să ne formăm o imagine despre A. Manoil:

Adolf Manoil, B.S. (Roman, România) 1926, Licență (București), 1929; Doctorat (București), 1932; absolvent al Cursului de orientare profesională „Corso di Orientamento Professionale“, R. Istituto Industriale (Torino), 1934; absolvent al Institutului Național de Studiu al Muncii și de Orientare Profesională „Institut National d'Étude du Travail et d'Orientation Professionnelle“ (Paris), 1940. Fost asistent de Psihologie, Universitatea București, 1930–1933; Profesor de Psihologie, Școala de Asistență Socială (București), 1930–1933; Conferențiar, Universitatea Catolică din Milano (Italia), 1937; Asistent al Prof. J.M. Lahy (École Pratique des Hautes Études), Psihologie industrială (Paris), 1933–1939. În prezent, Redactor adjunct (Associate Editor), Director al Secției românești, Morale Services Division, Language Unit, Serviciul Forțelor Armate (Army Service Forces), Departamentul de război (War Department), New York.